

Матеріали і дослідження
з археології Прикарпаття і Волині.
2015. Вип. 19. С. 193–207.

Анна ЯНЕНКО

“ЗДАЄТЬСЯ Я НІКОЛИ ЩЕ НЕ ПИСАВ НІКУДИ ТАКОГО ВЕЛИКОГО ЛИСТА”:
КОРЕСПОНДЕНЦІЯ ЛЕВКА ЧИКАЛЕНКА З КАБІНЕТОМ АНТРОПОЛОГІЇ ІМ. Ф. ВОВКА

Левко Євгенович Чикаленко – відомий український археолог, один з учнів Федора Вовка (рис. 1). Він народився 18 березня 1888 р. у с. Перешори. Після закінчення реальної німецької гімназії в Одесі з 1907 р. студіював природничі науки у Лозанському університеті. У 1909 р. він зустрівся із Ф. Вовком, внаслідок чого покинув навчання у Лозанні та вирішив вчитися у Петербурзі. Вступити у Петербурзький університет йому вдалося лише у 1912 р. Навчаючись під керівництвом Ф. Вовка Л. Чикаленко велику увагу приділяв палеоліту та неоліту, здійснював антропометричні дослідження на території України, брав участь у археологічних та етнографічних експедиціях вченого. Йому судилося під керівництвом Ф. Вовка, а згодом і самостійно, проводити розкопки однієї з найвідоміших палеолітичних пам'яток України – Мізинської стоянки [Інститут..., 2015, с. 640–641; Старовойтенко, 2009; Іванівська, 1970; Петегирич, 1998; 2013].

Рис. 1. Левко Чикаленко (1888–1965) [Старовойтенко, 2009, с. 461]

Fig. 1. Levko Chikalenko (1888–1965) [Старовойтенко, 2009, с. 461]

Історія дослідження цієї пам'ятки розпочалася влітку 1908 р., коли у с. Мізин Коропського пов. Чергінівської губ. у садибі козака Сисоя Кошеля під час копання ями для погребу були виявлені у значній кількості кістки мамонта. Чутки про знахідку швидко дісталися до Чернігова і один із членів Підготовчого комітету XIV археологічного з'їзду виїхав на місце, здійснив пробний розкоп, зібравши остеологічні та археологічні (кремінні) матеріали. Ф. Вовк, який влітку 1908 р. перебував у Чернігові, ознайомився із артефактами і відразу виїхав зі своїм слухачем Сергієм Руденком¹ до Мізина, де заклав шурф. У 1909 р. Ф. Вовк доручив розкопки у Мізині Петру Єфименку². Левко Чикаленко брав участь у дослідженні в околицях Мізина протягом 1912–1916 рр., у 1916 р. керував розкопками [НА ІА НАНУ, ф. 1, спр. 458, арк. 22–23]. У 1920 р. Він був змушений виїхати з Києва за кордон. Спочатку перебував у Тарнові, звідти переїхав до Варшави, у 1922 р. – до Чехословаччини (жив у Празі). Протягом 1923–1926 рр. працював викладачем в Українському педагогічному інституті ім. Драгоманова, читав лекції з антропології, етнології та археології, працював лаборантом у передісторичному відділі

¹ Сергій Іванович Руденко (1885–1969) – український та російських археолог, антрополог, етнограф [Платонова, 2004; Решетов, 1998; Жизненный путь..., 2004].

² Петро Петрович Єфименко (1884–1969) – археолог, д. і. н., академік АН УРСР, один з фундаторів вітчизняного палеолітознавства [Кухарчук, 2004].

Чеського національного музею. У 1926 р. Л. Чикаленко переїхав до Парижа, а в 1928 р. повернувся до Польщі [Інститут ..., 2015, с. 640–641].

Зовсім інакше склалася доля інших учнів Ф. Вовка, котрі залишилися у підрадянській Україні. За безпосередньої участі Олександра Олешо та Анатолія Носова 29 березня 1921 р. при Українській академії наук був заснований Музей (Кабінет) антропології та етнології ім. Ф. Вовка. Фундаментом інституції стала наукова спадщина вченого, перевезена з Петербургу, а також різноманітні київські збірки (зокрема Українського наукового товариства (далі – УНТ)) – антропометричні, етнографічні, археологічні матеріали, книгозбірня, музейні зібрання [Колеснікова, Черновол, Яненко, 2012].

Анатоль Носів, який народився у 1883 р. на Полтавщині, також був учнем Ф. Вовка. У числі інших студентів брав участь у дослідженнях та опрацюванні матеріалів, отриманих

Рис. 2. Михайло Рудинський (1887–1958)
Fig. 2. Mykhailo Rudynsky (1887–1958)

внаслідок розкопок Мізинської стоянки (Чернігівська обл.), виголошував про це доповіді у Російському антропологічному товаристві при Петербурзькому університеті. У травні 1913 р., закінчивши університет, здобув фах антрополога. Переїхав до Києва у 1918 р. та був призначений на посаду молодшого бібліотекаря Всеукраїнської бібліотеки, виконував обов'язки секретаря Бібліотеки. У 1922 р. після смерті О. Олешо очолив Кабінет антропології та етнології ім. Ф. Вовка [Інститут ..., 2015, с. 534–535].

Формування археологічних колекцій та упорядкування попередньо набутих, зокрема й Мізинської, стало пріоритетним напрямком роботи відділу передісторії Кабінету антропології. Активна діяльність, спрямована на виявлення, систематизацію, впорядкування колекцій, розпочалася лише наприкінці 1924 р., коли до роботи у Кабінеті як нештатний дослідник долучився Михайло Рудинський³ (рис. 2). Вірогідно, що саме він ініціював листування Кабінету із Л. Чикаленком з метою з'ясування різних питань щодо місцезнаходження археологічних, остеологічних, антропологічних матеріалів із Мізинських розкопок, а також з приводу можливого монографічного опублікування пам'ятки.

У Науковому архіві Інституту археології наразі виявлено 15 листів (з них 2 поштівки), які відображають наукову комунікацію Левка Чикаленка із київськими колегами з Кабінету.

Найранішим серед виявлених є лист Левка Євгеновича адресований Анатолію Зіновійовичу Носіву. Лист написаний 20 жовтня 1924 р., надісланий з Праги [НА ІА НАНУ, ф. 1, спр. 458/1, арк. 1–3зв.] (рис. 3). Судячи зі змісту це була відповідь на офіційне звернення Кабінету антропології з проханням сприяти в упорядкуванні та опрацюванні Мізинських колекцій. Л. Чикаленко писав: *“Вельми Вам вдячний за офіційне повідомлення мене про те, що Кабінет визнає моє першенство в описанні та науковій розробці археологічного матеріалу з Мізинських розкопок... <...> Найбільша й найголовніша частина зосталася в Петербурзі у Хв. Кіндратовича, а після його смерті находилася під охороною Бориса Георгієвича*

³ Михайло Якович Рудинський (1887–1958) – український археолог та музейний діяч, очолював відділ палеоетнології (передісторії) Кабінету антропології та етнології ім. Ф. Вовка [Михайло Якович..., 2001].

Крижанівського⁴. Невеличка частина, з котрої велику вартість уявляють собою ще зовсім не розібрані крем'яні вироби, знаходилися в Музеї Українського наукового товариства. Найкращий матеріал палеоніальотичний був відсланий з Мізина та з Петербургу до Кабінету Геології та Палеонтології в Москві. Знаходиться він, цей матеріал, в розпорядженні р. пр. Мірчинка⁵... <...> Плян розкопок та профілі я виготував ще в Петербурзі і вони знаходилися у Ф.[едора] К.[індратовича] в спеціальній для того купленій картонній чорній трубіці (футлярі). Дечого там ще бракувало, але, оскільки, як я чув, весь матеріал, що був у мене в помешканні на Мал. Благовіщенській вулиці цілком пропав, то треба, щоб Бор. Георг. звернувся до п. проф. Спіцина⁶, котрому я дав хоч і короткий але вичерпний звіт. Фотографії перших років розкопок були у Ф. К. у Петербурзі і їх треба шукати в Музеї у Сміглова чи Машечкіна⁷. Фотографії останніх років переховувалися, на нещастя, у мене, на Благовіщенській вулиці разом з дуже цінним антропологічним матеріалом з Полтавщини. Я прохав покійного Алеша все що має наукове значення забрати до Музею Наукового товариства, але він, здається, цього не зробив...”. У листі Л. Чикаленко наголошував, що у музеї УНТ у Києві мали переховуватися скрині із мішечками з розкопок 1916 р.: “на кожному мішечкові цифрою та літерою зазначено з якого метру квадр. взято відповідні крем'яні” [НА ІА НАНУ, ф. 1, спр. 458/1, арк. 1–3зв.].

Рис. 3. Конверт від листа Левка Чикаленка, надісланий з Праги
Fig. 3. The envelope of Levko Chikalenko's letter sent from Prague

У листі від 20 жовтня Левко Євгенович висловив свою готовність написати статтю про мізинську кістяну індустрію: “Я це міг би все зробити в найкоротший термін, коли б мені було прислано сюди всі фотографії котрі Ф. К. зробив готуючись писати свою працю”. Дослідник наголошував: “Перебуваючи тут за кордоном, я видрукував в минулому році свою докторську

⁴ Борис Георгійович Крижанівський (1886–1937) – етнограф, завідувач українського відділу Російського музею у Петербурзі [Білокінь, 2006, с. 47–48, 101, 211].

⁵ Георгій Федорович Мірчинк (1889–1942) – геолог, чл.-кор. Академії наук БРСР (1940) [Гербова, 1973].

⁶ Олександр Андрійович Спіцин (1858–1931) – археолог, проф., чл.-кор. АН СРСР [История ..., 2008].

⁷ В.М. Машечкін (1883 – після 1919) – фотограф етнографічного відділу Руського музею [Мильчик, 1997].

дисертацію під заголовком “Нарис еволюції геометричного орнаменту палеолітичної доби”⁸. В цій праці я дійсно торкався Мізинського матеріалу, але, на жаль, не маючи під руками фотографії, наводив ці орнаменти з пам’яті, тільки як ілюстрацію, а всі свої міркування обґрунтовував тими рисунками, що подані Ф. К. в його друкованому докладі на Женевському Міжнародному з’їздові⁹. Коли б Кабінет мав засоби до видання Мізинського селища, а Ви, Анатолій Зінов’євич, охоту взяти на себе редагування збірника, то я з свого боку був би Вам тільки за це до смерті своєї вдячний... <...> Коли б же на видання не було жодної надії, то можна це зробити десь закордоном: чи в Галичині, чи в Чехії, чи, навіть, у Франції. Я б з охотою великою в цьому б напрямі працював би і певен, що протягом року вдалось би видати цей збірник або примістити в «Anthropologie»”.

Л. Чикаленко наголошував на необхідності налагодити “з Європейськими науковими інституціями наукові зносини”. Пропонував ініціювати і монополізувати створення муляжів з мізинських знахідок. На його думку, “краще б було для Академії наук самій провадити такий обмін і заборонити Петроградові це робити. Коли б Кабінет чи Академія видала як-небудь праці по антропології то можна було б приступити до обміну працями. Зараз науки в Європі іде вперед просто страшними кроками. Чехія веде в археології зараз перед. Тиждень тому назад закінчився тут в Празі міжнародний з’їзд Товариства антропологів та передісториків¹⁰. Були доклади про епохальні просто факти... Чеські всі установи з великим інтересом ставляться до того що у нас робиться і думаю дуже охоче підуть на нав’язання відносин наукових...”.

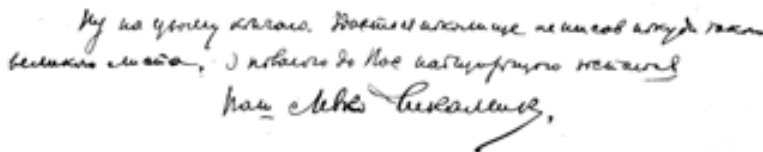

Рис. 4. Фрагмент листа Л. Чикаленка до Кабінету антропології від 24 грудня 1925 р.

Fig. 4. The fragment of Levko Chikalenko’s letter to the Cabinet of Anthropology. December 24, 1925

Користуючись нагодою він просив “зробити фотографії з тих декількох горщиків, що знаходяться в Музеї Наук. Товариства, викопаних мною на Херсонщині в Ананівському повіті коло с. Перешор”, а також цікавився станом збірки неолітичної кераміки з околиць Мізина.

8 грудня 1924 р. Кабінет антропології та етнології ім. Ф. Вовка надіслав Левку Євгеновичу офіційну відповідь на його лист [НА ІА НАНУ, ф. 1, спр. 458/2, арк. 3–4]. Серед іншого Кабінет висловлював щире подяку “за ті детальні, вичерпуючі вказівки, що до переховування матеріалів по Мізеньському селищу у ріжних осіб і інституцій Москви і Ленінграду, скориставшись з яких можна буде нарешті зібрати всі матеріали до купи”. Кабінет вітав згоду Л. Чикаленка “опрацювати кістяні вироби Мізеньського селища в найкоротчий термін” та повідомляв, що надішле з цією метою “фотографії з тих негативів, які знайшлись у Хведора Кіндратовича в кількості 77 (самі вироби знаходяться в Кабінеті)”. Одночасно з Києва були надіслані “фотографії з тих 3-х горщиків” з колекції Кабінету про які запитував Л. Чикаленко. У листі дослідника просили дати якомога “детальні пояснення що до колекцій Укр. Наукового Товариства”, а також повідомляли, що розпочинають підготовку “Мізеньського Збірника”. “Крім кістяної індустрії, Кабінет [просив Л. Чикаленка], згідно з

⁸ Чикаленко Л. Нарис розвитку геометричного орнаменту палеолітичної доби // Науковий збірник Українського університету в Празі. – 1923. – С. 148–200.

⁹ Михайло Грушевський так охарактеризував цю публікацію Левка Чикаленка: “Один з учасників мізинських розкопок Л. Чикаленко нещодавно таки й присвятив інтересну студію мізинському орнаментові й його техніці. На жаль, він писав її, живучи в Празі, більше з пам’яті, не маючи перед очима ні самих предметів, ні навіть їх фотографій; тому не раз мусить застеретись щодо повної докладності своїх описів і спостережень. Все ж таки його знайомість з мізинським матеріалом, що він його так часто мав в своїх руках, настільки ґрунтовна, що його завваження мають повну вартість” [Грушевський, 2015, с. 324–325].

¹⁰ Міжнародний конгрес антропології та передісторичної археології проходив у Празі 14–21 вересня 1924 р.

виробленим Хв. К-чем. планом, виготовити статті для цього Збірника: а) топографію та б) техніку розкопок” [НА ІА НАНУ, ф. 1, спр. 458/2, арк. 3–4].

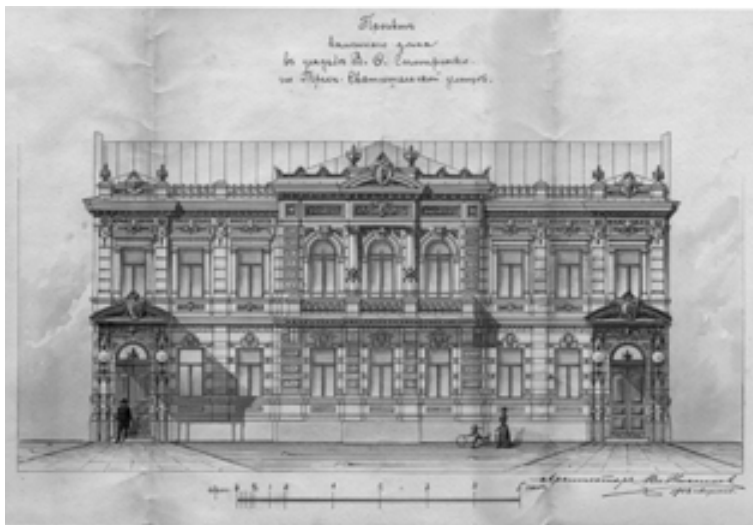

Рис. 5. Проект будинку в садибі В. Симиренка, у якому знаходився музей Українського наукового товариства у Києві на Трьохсвятительській вулиці (нині вул. Десятинна, 9). У 1920-х рр. саме тут розташувався Всеукраїнський археологічний комітет ВУАН

Fig. 5. The draft of house in V. Simirenko's mansion. The Museum of Ukrainian Scientific Society in Kiev was located in this house on Triohsviatytelskaia Street (now Desiatynna street, 9). In 1920s the All-Ukrainian Archaeological Committee was located there

своєрідної культури, що іде рівнобіжно з ориньцькою та мадленською”. Левко Євгенович обурювався, що Федір Кіндратович, не розуміючи важливості палеонтологічного матеріалу, “легкою рукою роздавав речі”: у Кабінет географії та антропології у Петербурзі, до Наукового товариства у Львів, до Музею Тарновського у Чернігові тощо.

Дослідник наголошував, що в музеї УНТ мала зберігатися колекція неолітичної кераміки з різних місцезнаходжень, частина її мала бути нашита на картон: “Були серед моїх збірок деякі речі з Волині, з околиць Рівного, були речі з околиць Трипілья, було дещо й з околиць Київа – з с. Винешьок Остерск. пов. та з Слободки за Дніпром... <...> З доби бронзової було багато стрілочок, які бронзових так і крем'яних з різних місць України. Була також збірка черепків з селища бронзової доби, знайденого на колишній моїй землі, в с. Перешорах Херсонської губернії”. Л. Чикаленко розповідав: “Там [у Перешорах – авт.], коло цього села, в моїй садибі, був у мене невеличкий музейчик, який, як мені писали звітля, хтось з сучасних культуртрегерів вжив на постройку печі, черинь черепками вимостив. Отже частину речей з того музейчика я возив на наукове визначення до Петербургу, тому то вона і опинилася у Київі...”. Його цікавило: “Чи встиг Олекс. Гавр. [Алешо] перевезти до Наукового товариства арітмометр, фотографічний апарат? Коли Ваша ласка розпитайтеся у людей, що з мого наукового надбання збереглося і позабирайте все те у власність Кабінету антропології та Етнології ім. Хв. Вовка!” [НА ІА НАНУ, ф. 1, спр. 458/1, арк. 4–8зв.].

У цьому ж листі дослідник давав київським колегам поради: “Добре було б коли б Ви подбали про поповнення бібліотеки Кабінетської необхідними книжками. Я б Вам радив у першу голову звязатися з країнами північними Швеція, Норвегія, Данія, Фінляндія та ближчі до нас Литва, Латвія, Естонія та Польща це країни де антропология передісторична дуже добре стоїть... В Польщі багато зроблено! Дуже цікаві праці познанського археолога професора

Відповідь Левка Чикаленка не забарилася. 24 грудня 1925 р. він написав: “Здається я ніколи ще не писав нікуди такого великого листа” [НА ІА НАНУ, ф. 1, спр. 458/1, арк. 4–8зв.] (рис. 4). Вчений повідомляв: “З величезною охотою беруся за перо, щоб як найдетальніше поінформувати Вас про все, що ще пам'ятаю з часів свого “керування” збірками в музеї Наукового Товариства на Трьохсвятительській вулиці” (рис. 5). Зокрема, археолог детально описав лише частково розібрану колекцію крем'яної індустрії з розкопок у Мізині 1916 р. та уточнив відомості про остеологічний матеріал пам'ятки, наголошуючи на важливості саме цієї групи джерел у датуванні стоянки. Л. Чикаленко зауважував, що “європейські учені поділилися в поглядах на Мізинське селище і дехто залучає його до Мадлену, дехто до Оріньяку, а дехто до

Костжевського¹¹, Варшавського Антонієвича¹². Пишіть в усі наукові товариства та Академії листи слізні, щоб Вам слали свої праці. Треба тільки, щоб щось у Вас самих вийшло з друку. Майте на увазі, що для Європи має значіння не те, що ми пишемо, а те, які малюнки ми даємо [Голівцем “вот подлец!”, ймовірно, рукою Анатолія Носова – авт.]. Найбільшу вартість мало б публікування просто сирового матеріалу – рисуноків найпростішим способом, пером роблених. Найлегше було б і найцінніше опублікувати чи окремі могили зі всім інвентарем та чертежами, чи знахідки так званих *derot'iv* себто кладів, закопаних в давні часи торговцями. Багато різних виробів дають змогу найкраще датувати данну культуру та з'ясувати її походження” [НА ІА НАНУ, ф. 1, спр. 458/1, арк. 4–8зв.].

Виявив Л. Чикаленко інтерес і до музейних цінностей України: “Я чув, що Київський музей Міський одержав нарешті всі речі, які було за часів війни вивезено на Схід. Цікаво чи не можна б було взагалі стягнути на Україну археологічні збірки, які було вивезено з України за Царської доби? Чи не можна б було скорегувати якимсь чином злочинства “Императорской Археологической комиссии”. Чи з Румянцевського музею неможна б було добути все те, що туди попало з України? Чи не можна б було приватні колекції якомсь вернути на Україну. Ну хоч би колекції проф. Самоквасова¹³, які дуже і дуже цінні. Що зараз діється з передісторичного збірками Духовної академії?” [НА ІА НАНУ, ф. 1, спр. 458/1, арк. 4–8зв.].

Разом з листом Л. Чикаленко надіслав світліни (“зроблені з пластелінових дощечок, орнаментованих <...> таким самим начинням, якого вживали Мізинські гончарі”), що планував розмістити у статті “Техніка орнаментування неолітичної кераміки Північної України”¹⁴ (рис. 6–7), також просив переказали М. Біляшівському¹⁵, що редакція ювілейного збірника¹⁶ на пошану Л. Нідерле¹⁷ очікує на співробітництво.

Офіційна відповідь Кабінету антропології та етнології Левку Євгеновичу була надіслана лише 10 квітня 1925 р. У листі співробітники інституції запевняли Л. Чикаленка, що вжили всіх заходів, аби “вигото-

SOCIÉTÉ DES SCIENCES HISTORIQUES ET PHILOLOGIQUES UKRAINIENNE
A PRAGUE

Др. Л. Чикаленко.

Техніка орнаментування
керамічних виробів
Мізинських неолітичних
селищ.

—

ПРАГА 1925

ВИДАНИЙ УКРАЇНСЬКОГО ІСТОРИЧНО-ФЕЛЛОЛІГІЧНОГО ТОВАРИСТВА В ПРАЗІ
ДРУК ДЕРЖАВНІМ ДРУКАРНІ В ПРАЗІ

Рис. 6. Шмуцтитул видання Левка Чикаленка “Техніка орнаментування керамічних виробів Мізинських неолітичних селищ” (1925)

Fig. 6. The half-title of Levko Chikalenko’s publication “Technique of ceramic ornamentations from Mizyn Neolithic settlements” (1925)

¹¹ Юзеф Костжевський (Józef Kostrzewski, 1885–1969) – польський археолог, професор [Fontes ..., 2014].

¹² Владзімеж Антоневіч (Włodzimierz Antoniewicz, 1893–1973) – польський археолог, професор Варшавського університету, член Польської академії мистецтв і Польської академії наук [Kozłowski, 2009].

¹³ Дмитро Якович Самоквасов (1843–1911) – археолог, історик права, викладач [Голотвин, 2008; 2012].

¹⁴ Стаття надрукована у 1925 р. [Чикаленко, 1925].

¹⁵ Микола Федотович Біляшівський (1867–1926) – український археолог, етнограф, мистецтвознавець, музейний діяч [Дідух, 2005].

¹⁶ Йдеться про спеціальний номер періодичного видання Народного музею у Празі “*Národopisný věstník československý*” (1925).

¹⁷ Любор Нідерле (1865–1944) – чеський археолог, етнограф, історик-славіст, член Чеської Академії наук, професор Карлового університету, засновник Археологічного інституту в Празі [Kutnar, Marek, 1997].

вити відповідні фотографії для роботи по Мізинському селищу”. Завдяки вказівкам дослідника розпочалося виявлення і упорядкування археологічних, палеонтологічних і антропологічних матеріалів УНТ. Разом із листом до Праги були надіслані “фотографії кістяних виробів з Мізенського селища в кількості 74 та 8 виробів на кальці (фотографій немає), з коротеньким описом та обмірами їх” [НА ІА НАНУ, ф. 1, спр. 458/2, арк. 5].

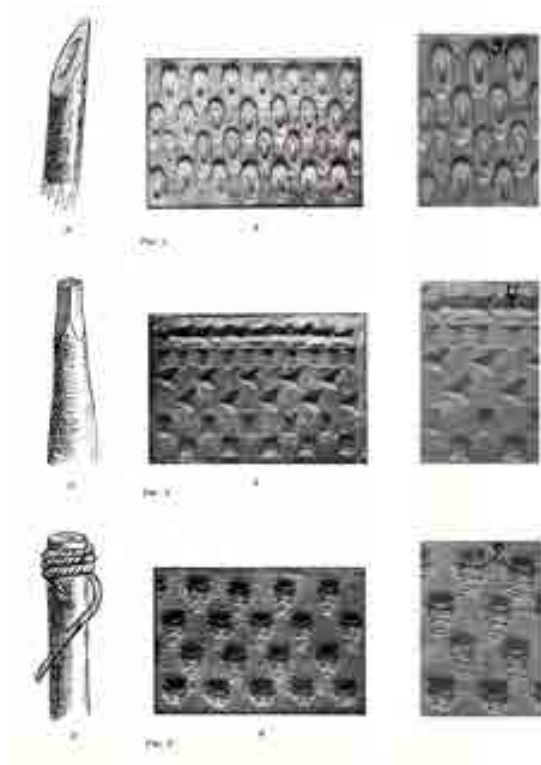

Рис. 7. Ілюстрація з видання Л. Чикаленка “Техніка орнаментування керамічних виробів...” та відповідні зразки світлин, надіслані автором до Кабінету антропології та етнології ім. Ф. Вовка
Fig. 7. The Illustrations from Levko Chikalenko’s publication “Technique of ceramic ornamentations...” and the photo samples sent to the Fedir Vovk Cabinet of Anthropology and Ethnology by the author

якому разі не ставиться м’який знак в кінці. На французьку мову тому треба транскрибувати так: – “Mizéne”, бо наше “и” найшвидше підходить до французького “é”. Завдяки такій плутанині, яку увів Хв. Кіндратович тепер зустрічаєш в літературі і “Mezen” і “Mezina” і що хочете” [НА ІА НАНУ, ф. 1, спр. 458/1, арк. 9зв.]. У цьому ж листі дослідник питає, чи готується у Києві збірник присвячений мальованій українській кераміці: “Я дуже захопився цією керамікою і маю вже написані три статті. Одна незабаром вийде з друку чеською та французькою мовами, а дві остальні не маю де примістити” [НА ІА НАНУ, ф. 1, спр. 458/1, арк. 10зв.].

Наступного листа до Анатолія Носова Левко Чикаленко написав 26 листопада 1925 р., дякуючи за офіційну відповідь і пакунок із “Мізинськими фотографіями” [НА ІА НАНУ, ф. 1, спр. 458/1, арк. 11–13зв.]. Проте деякі світлинки, на думку дослідника, були зроблені дуже невдало: “Майже всі фотографії “пташок” та “фаллосів” так неявно передають рисунок, особливо на спинці, що теж неможливо скласти про них жодної уяви”. Л. Чикаленко зауважував: “Я тепер переконався у тому, що добра річ фотографія, але добрий рисунок – це краше”. І просив надіслати йому рисунки предметів. У листі археолог пропонував здійснити

Не дочекавшись відповіді на лист від 24 грудня 1924 р. Левко Євгенович надіслав наступного 9 квітня 1925 р.: “Давненько вже написав я Вам листа з проханнями деякими, що до Мізинських кістяних виробів, але він Вас ні слуху ні духу. Можливо, що Ви й листа не одержали... <...> Присланих Вами фотографій не досить, щоб охопити всю Мізинську кістяну індустрію так, як я то хотів би. Фотографії, особливо браслету, не передають всього орнаменту так, як це мені потрібно... <...> Не передають фотографії й тих загадкових рисунків, що уміщені на всіх “фаллосах” та “пташках” з плескатої сторони...” [НА ІА НАНУ, ф. 1, спр. 458/1, арк. 9]. Він цікавився як просувається справа із публікацією “Мізинського селища”, і чи міг би він “дати коротко в чеській археологічній літературі опис кістяних виробів та вмістити декілька з тих фотографій, що мав від Кабінета. <...> Коли збірник ще не скоро вийде, то це мало б велике значення, бо Мізинським селищем дуже в Європі цікавляться”. Принагідно, Л. Чикаленко шкодував з приводу “перекручування” назви “Мізин”: “По тамошньому, по “Чарніговському” вимовляють “Міґзин” де “іґ” переходить в “і”. Отже на літературну вимову це треба перенести як “Мізин” або Мізин, а ні в якому разі як Мезин, як то зробив Хв. Кіндратович [Вовк]. Крім того це Мізин мужського роду і ні в

визначення мушель та провести аналіз бурштину з пам’ятки, цікавився долею культурних нашарувань “над палеолітичним селищем в Мізиню з доби козачої, а може й князівської”, які були вивезені до Петербургу. Л. Чикаленко зауважував, що з праці Василя Городцова “Археологія” [Городцов, 1925], дізнався про рукописи проф. Мірчинка з геології Чернігівщини. Заслуговує на увагу його характеристика видання: “З книжки Городцова, до речі надзвичайно глибокої, просто феноменально в деяких місцях (наприклад глава про методи археології) нічого абсолютно зрозуміти неможливо, що саме Мірчинк думає про вік Мізинського селища. Городцов в своїй книжці друкує начебто Мізинські фігурки з слонової кістки. Де він доп’яв такі мізерні рисунки? Головне що вони зовсім не відповідають дійсності. Відкіля він взяв на цих виробках «свастику»?” (рис. 8) [НА ІА НАНУ, ф. 1, спр. 458/1, арк. 12].

Рис. 8. Сторінка з видання В. Городцова “Археологія” [Городцов, 1925, с. 281]

Fig. 8. The page from Vasil Horodtsov’s publication “Archaeology” [Городцов, 1925, с. 281]

чехи видають, звичайно, у Києві не можна спромогтися, так що для науки було б краще як би тут чехи видали, але з боку національного, з боку патріотичного... Тут треба поміркувати... Чув я, що москалі в Ленінграді думають видавати нашу мальовану кераміку. Вони грошей не мають і здається будуть видавати в Англії. Якийсь журнал англійський запропонував їм таку комбінацію. Жалко дуже, що наші кияне Козловська¹⁹ та Щербаківський²⁰ не взяли за цю справу, а взяли москалі” [НА ІА НАНУ, ф. 1, спр. 458/1, арк. 12зв.].

Наступний за хронологією і змістом лист був написаний Левком Чикаленком у першій половині 1926 р. (на жаль, точної дати встановити не вдалося). Зміст кореспонденції дозволяє припустити, що Анатоль Носів висловив думку про доцільність лише комплексної публікації

У листі Л. Чикаленко піднімав ще кілька болючих тем: нестачу фахової літератури у Празі для гідного студіювання кістяної індустрії, необхідність опрацювання матеріалів у бібліотеках Парижу, Берліну, Відня, відсутність фінансових можливостей здійснити такі наукові подорожі за власний кошт. Гроші на відрядження до Відня міг надати Левкові Євгеновичу фактичний редактор “Obzor’u Archeologickogo”¹⁸, з яким він приятелював, за умови, коли б Л. Чикаленко надав до журналу статтю про Мізин. Дослідник у свою чергу радився із Анатолем Зиновійовичем, чи не заперечує той проти такої публікації.

Привертає увагу емоційний опис дослідником атмосфери існування української інтелектуальної спільноти у Празі: “Життя у нас тут скрутне і може Вам там далеко і здається, що емігрантам солодко, а на справді так воно так, що завидувати нашому старцюванню не приходить. Я думаю, що коли у Вас там немає надії швидко приступити до друку, до добре було б як би від Вас була мені прихильна відповідь. Так видати, як тут

¹⁸ Певно йдеться про періодичне видання “Obzor prehistorický”.

¹⁹ Валерія Євгенівна Козловська (1889–1956) – український археолог, музейний діяч [Павлова, 2007].

²⁰ Данило Михайлович Щербаківський (1877–1927) – український мистецтвознавець, етнограф, археолог, музейний діяч [Ходак, 2010].

Рис. 9. Михайло Сергійович Грушевський (1866–1934). Малонока-шарж. Художник Я. Струханчук. 1910 р. [Історико-меморіальний музей Михайла Грушевського]

Fig. 9. Mykhailo Hrushevsky (1866–1934). The picture-caricature by Yakiv Struhmanchuk. 1910 [Historical and Memorial Museum of Mykhailo Hrushevsky]

Мізинського збірника неодмінно двома мовами укр. та французькою... <...> Коли тільки видання коштів залежить, там у Вас, від волі Мих. Сергієвича, то я зовсім певен що збірник Хв. Вовкові ніколи не вийде. Мих. Сергієвич не любив Вовка живого, не любить мабуть і пам'ять по ньому...” [НА ІА НАНУ, ф. 1, спр. 458/1, акр. 19–20зв.] (рис. 9).

Запитував Левко Євгенович і про можливість публікації у виданні ВУАН його студії про Більче-Золоте, а також просив “добути” йому статтю Петра Єфименка про кремінні вироби з Мізина [Ефименко, 1913].

У відповіді Кабінету антропології, надісланий 14 червня 1926 р. співробітники київської інституції інформували, що Трипільська комісія ВУАК очікує на матеріали Левка Чикаленка про Більче-Золоте для публікації їх у збірнику “Трипільська культура на Україні”²². Вертаючись до можливості часткової публікації Мізинської колекції у т. зв. чернігівському збірникові Михайла Грушевського, Анатоль Носів зазначав: “відсутність надій на скоре видання спеціального Збірника, бажання в той же час якнайскоршого ознайомлення світ з цима збірками, довгий занадто час, що пройшов після розкопів і незначне опублікування цих збірок, – все це примушували мене більш менш прихильно ставитись до прохання М. С. (в принципі), але ж ті причини, про які й Ви пишете, без кінця мене турбували й викликали певне вагання. Ось тепер, знаю Вашу думку що до цього, також думки й декого з інших, хто був і є

²¹ Збірник “Чернігів і Північне Лівобережжя. Огляди, розвідки, матеріали” побачила світ у 1928 р. [Чернігів ..., 1928].

²² Матеріали Л. Чикаленка були опубліковані у 1926 р. [Чикаленко, 1926].

близький до Ф. К., – маю надію й сподіваюсь на підтримку Академії, де мені обіцяли видрукувати Мізинський Збірник, навіть може й у цьому році... я й вирішив знов відновити енергійні заходи, що до підготовки Збірника (ставлю це метою свого життя), як найскорше подати його Академії до друку, а коли чомусь Академія не зможе видрукувати – будемо друкувати закордоном, де, сподіваюсь не відмовляться... Що до М. С. то я нічого йому не даю з мізинських скарбів, це, звичайно, викличе особисто до мене різні “ускладнення”, але в даному разі на це не доводиться звертати уваги”²³ [НА ІА НАНУ, ф. 1, спр. 458/2, арк. 11].

Офіційний лист Кабінету антропології від 1 вересня 1926 р. засвідчує, що з Києва до Праги були додатково надіслані 14 малюнків тушшю і аквареллю з кістяних виробів Мізинської стоянки [НА ІА НАНУ, ф. 1, спр. 458/1, арк. 1].

4 січня 1927 р. Левко Чикаленко надіслав Анатолію Носову поштівку (вже з Парижу) (рис. 10). Він переймався, чи не загубився лист і надіслані малюнки, а користуючись нагодою вітав колегу із Новим роком. 14 січня дослідник поштівкою повідомив у Київ, що лист і

Рис. 10. Поштівка надіслана Левком Чикаленком Анатолію Носову 4 січня 1927 р.

Fig. 10. The postcards sent by Levko Chikalenko to Anatol Nosiv. January 4, 1927

матеріали знайшлися [НА ІА НАНУ, ф. 1, спр. 458/1] (рис. 11). Але й їх все ще не вистачало Л. Чикаленку для повноцінного опрацювання кістяної індустрії.

Не отримавши відповіді на поштівку, дослідник 27 лютого 1927 р. надіслав до Кабінету чергову кореспонденцію: “Чомусь давненько не маю від Вас жодного листа і починаю турбуватись”. У листі Левко Чикаленко наголошував, що буде відтепер писати “нід копірвальну бумагу, щоб мати змогу перевіряти, що я Вам уже писав, а чого ще не писав” [НА ІА НАНУ, ф. 1, спр. 458/1, арк. 13–15] (рис. 12). Згадував, що не отримав відповіді на лист до Михайла Рудинського, інформував, що закінчить статтю про кістяну індустрію до Великодніх свят. Побіжно Левко Чикаленко скаржився Анатолію Носову на несприятливі умови роботи: “Як би Ви знали, як мені мало є змоги науково працювати Ви б просто пожаліли б мене. Я Вам часто завидую, що Ви собі спокійно на місці сидите і наукою займаєтесь, а я тут, можна сказати, географію Європи студіюю. Центральну простудіював, а тепер от в Західній товчуся. Як би була змога не заробляти на хліб нічим иншим, як наукою, та тим то й ба, що на науку тільки хвилинки уриваєш...” [НА ІА НАНУ, ф. 1, спр. 458/1, арк. 14].

Зрозумілим сучасним історіографам є й прохання переказати Михайлові Яковичу Рудинському “щоб він розбірніше писав, бо я

²³ Зауважимо, що у виданні “Чернігів і Північне Лівобережжя” Михайло Грушевський видрукував статтю “Техніка і умілість палеолітичної доби в нахідках Мізинського селища” (студія завершена у листопаді 1926 р.), у якій історик зазначав: “Останніми роками, на щастя, головна маса видобутого палеоетнологічного матеріалу [з Мізинської колекції – авт.] зібралася нарізати в антропологічному кабінеті ім. Вовка при Українській академії наук <...> Та й матеріал палеоетнологічний, зібраний тепер в кабінеті ім. Вовка, не описаний і не виданий. Ученики по к[і]йного] Вовка рішили, не роздроблюючи матеріалу, видати його й описати разом в однім збірнику, присвяченім пам’яті покійного, але коли се здійсниться, невідомо. Тим часом в сім нашім збірнику мусить бути дана хоч коротка інформація про сю незмірно цікаву культуру...” [Грушевський, 2015, с. 316, 487].

[Л. Чикаленко] ніяк не справлюся з його писанням. Може він зможе на машинці писати – це б було найкраще” [НА ІА НАНУ, ф. 1, спр. 458/1, арк. 14] (рис. 13).

Вірогідно, що Левко вчергове не отримав відповіді, бо 15 квітня 1927 р. він писав до Кабінету: “Щось від Вас не має давно листа та дальшої партії рисунків з Мізинських виробів. Не пише чомусь Мих. Яковл. [Рудинський]” [НА ІА НАНУ, ф. 1, спр. 458/1, арк. 16]. Дослідник повідомляв, що з київських газет довідався, що Михайло Грушевський-таки буде публікувати розкопки Л. Чикаленка; вкотре переймався долею Мізинського збірника: “Коли ми не встигнемо раніше як той старий чорт то я просто ладен його при першому ж побаченні передерти!”.

Рис. 11. Поштівка надіслана Левком Чикаленком Анатолію Носову 14 січня 1927 р.

Fig. 11. The postcards sent by Levko Chikalenko to Anatol Nosiv. January 14, 1927

Чи не забув мене чи мої користи? Я ж не... [Handwritten text in Ukrainian, written on carbon paper, discussing various matters and mentioning names like 'Мих. Яковл.' and 'Грушевський']

Рис. 12. Фрагмент листа Левка Чикаленка від 27 лютого 1927 р., написаного “під копірвальну бумагу”

Fig. 12. The fragment of Levko Chikalenko’s letter written by using carbon paper. February 27, 1927

Далі Левко писав: “У всякому разі маючи з Вашого боку запевнення, що ці речі належать мені і без мене ніким публікуватися не будуть... я думаю що Ви самі вживете заходів щоб мене не було так безсовісно пограбовано. Жду від Вас листа негайно щоб встигнути ще скласти вчасно свого протесту на ім’я Академії. Все ж таки я колишній співробітник і чого доброго вже мене, як мені обіцяли, вибрали членом Арх. Комітету себто знову я якийсь співучасник Академічного життя. Поговоріть з [Агатангелом] Кримським²⁴ і з [Павлом] Тутковським²⁵ особливо. З’ясуйте що я міг би давно опублікувати ці речі, як би не рахувався з думкою моїх близьких. Коли Ви не зможете вплинути там то я через Міжнародне бюро інтелектуальної співпраці при Лізі націй²⁶ постараюсь підняти цю справу. Хоч Грушевському це все як “гуся вода” але може Академія зможе оборонити своїм авторитетом і мої права і той обов’язок який маємо перед пам’яттю Хв. Вовка. Головно мене турбує що ми самі нічого не робимо” [НА ІА НАНУ, ф. 1, спр. 458/1, арк. 16–17] (рис. 14).

4 травня 1927 р. Кабінет нарешті відповів Л. Чикаленку, пояснивши свою тривалу мовчанку тим, що не були виготовлені потрібні дос-

²⁴ Агатангел Юхимович Кримський (1871–1942) – український сходознавець, історик, письменник, перекладач, один зі засновників Української (Всеукраїнської) академії наук [Агатангел ..., 2006].

²⁵ Павло Анодолович Тутковський (1858–1930) – український геолог, географ, педагог, один із засновників Української Академії Наук [Губарець, Падалка, 2001].

²⁶ Міжнародний комітет (або комісія) з інтелектуальної співпраці у складі 12 чоловік був створений у 1922 р. за пропозицією Леона Буржуа. правонаступником міжнародного комітету Ліги Націй з питань інтелектуальної співпраці нині є ЮНЕСКО.

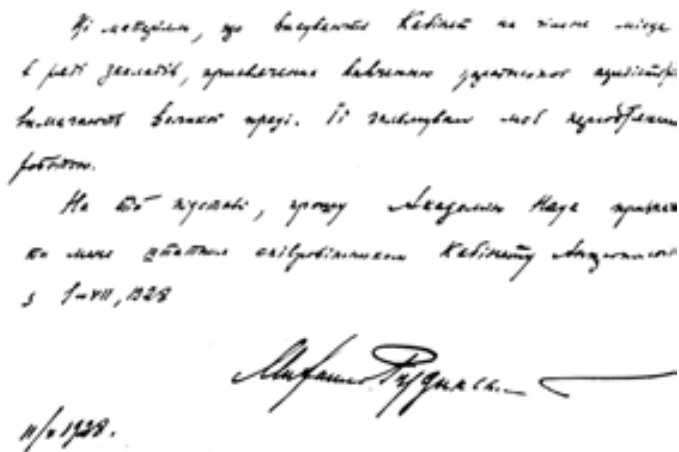

Рис. 13. Фрагмент листа Михайла Рудинського до ВУАН. 11 травня 1928 р.
 Fig. 13. The fragment of Mykhailo Rudynsky's letter to All-Ukrainian Academy of Science. May 11, 1928

Рис. 14. Конверт від листа Левка Чикаленка надісланий з Парижу
 Fig. 14. The envelope of Levko Chikalenko's letter sent from Paris

лідникові малюнки. Разом із листом надсилалися зображення “з орнаментованих кістяних виробів з Мізинських розкопів”. Ситуацію щодо “дочасного часткового опублікування” мізинських матеріалів без згоди Кабінету та учнів покійного проф. Ф. Вовка, співробітники розцінювали як прикрий факт, оминуту якого, не дивлячись на усі заходи, що вживав в свій час Кабінет, неможна було; на думку київських антропологів та палеоетнографів, до цього треба було з тактовних міркувань підійти спокійно, і врахувати при виданні Мізинського збірника [НА ІА НАНУ, ф. 1, спр. 458/1].

Останнім за хронологію серед виявлених наразі листів є відповідь Левка Чикаленка 11 травня 1927 р. Звертався він не до Анатолія Носова, як зазвичай, а то канцелярії неодмінного секретаря Української академії наук; повідомляв, що отримав листа і малюнки. Цікавлячись можливою структурою Мізинського збірника, Л. Чикаленко пропонував “в першу голову випустити статтю історичну про праці на цьому селищі з описом як найдетальнішим того де саме і що було найдено; сказати б топографію селища. Далі мали б йти праці – дві статті проф. Мірчинка про геологічну та палеонтологічну характеристику селища. Далі треба б було пустити статтю про крем'яні вироби і вже останньою мала б на мою думку йти стаття про кістяні вироби. Звичайно, коли не можливо цього плану виконати в такому порядку як це мені вважається потрібно було б з боку систематичності поданих відомостей

то пристаю на кожен план який для Академії наук видається найбільш практичним” [НА ІА НАНУ, ф. 1, спр. 458/1, арк. 21]. Археолог вкотре наголошував, що з радістю підготує матеріали: “Статтю про історію опрацювання селища та про його топографію я охоче беру на себе бо без мене ніхто її не зможе зробити. Через брак матеріалу под руками (мої плани та перекрої десь очевидно загубились у Ленінграді між речами Хв. Вовка) ця стаття не буде така повна як того вимагає сама справа і про це я зазначу в цій статті”. Левко Євгенович водночас зазначав, що “обставини <...> життя склались так, особливо останнім часом, що на опрацювання мізинського матеріалу маю дуже мало вільних годин і ті мушу присвячувати тільки похапцем, уривками, принагідно” [НА ІА НАНУ, ф. 1, спр. 458/1, арк. 21зв.].

Більшість професійних і особистих питань, що обговорювались Левком Чикаленком із Кабінетом антропології, зокрема із Анатолем Носовим, не втрачають своєї актуальності й донині. Музейні археологічні колекції потребують упорядкування при можливості за участі авторів розкопок; палеолітичні пам'ятки якнайкраще віддзеркалюють історичні процеси саме в разі їх монографічного міждисциплінарного опублікування; українська й європейська археологічні спільноти потребують налагодження контактів як особистісних, так і між-інституціональних шляхом обміну виданнями, участі у конференціях і конгресах, приватного листування; взаємоповага (у тому числі повага до авторства відкриття чи дослідження археологічних пам'яток) залишається необхідною складовою професіоналізму сучасного археолога; а конфлікти між знаковими постатями вітчизняної історичної науки стають суттєвою перепоною на шляху інтелектуального поступу.

ЛІТЕРАТУРА

Агатангел...

- 2006 Агатангел Кримський. Нариси життя і творчості / НАН України, Ін-т сходознав. ім. А. Кримського; відп. ред. О.Д. Василюк [та ін.]; передм. Е.Г. Циганкова [та ін.]. – К.: СтилоС. – 563 с. – (Серія “Наукова спадщина сходознавців”).

Білокінь С.І.

- 2006 Музей України (Збірка П. Потоцького): Дослідження, матеріали. – К. – 476 с.

Гербова В.Г.

- 1973 Четвертичная геология в трудах Г.Ф. Мирчинка // Труды Геологического института. – М. – Вып. 239. – 121 с.

Голотвин А.Н.

- 2008 Д.Я. Самоквасов и его вклад в отечественную археологию // Труды II (XVIII) Всероссийского археологического съезда в Суздале. – М. – Т. III. – С. 206–209.

Голотвин А.Н.

- 2012 К 100-летию со дня смерти Д.Я. Самоквасова // Российская археология. – № 2. – С. 156–163.

Городцов В.А.

- 1925 Археология. – Т. I: Каменный период. – М.–Л.: Государственное издательство. – 397 с.

Грушевський М.

- 2015 Твори: у 50 т. – Т. 10, кн. 1: Серія “Історичні студії та розвідки” (1924–1930). – Львів: Світ. – 572 с.

Губарець В., Падалка І.

- 2001 Скарбами землі зігрітій: біографічна повість з життя Павла Тутковського. – К. : Київська правда. – 223 с.

Дідух Л.В.

- 2005 Академік М.Ф. Біляшівський у науковому, культурному та громадському житті України (кінець XIX – перша чверть XX ст.): автореф. дис. ... канд. істор. наук. – К. – 17 с.

Ефименко П.П.

- 1913 Каменные орудия палеолитической стоянки в с. Мезине Черниговской губернии // Ежегодник Русского антропологического общества при С-Петербургском университете. – Вып. 4. – С. 67–102.

Жизненный путь...

- 2004 Жизненный путь, творчество, научное наследие Сергея Ивановича Руденко и деятельность его коллег / Отв. ред. А.А. Тишкин. – Барнаул. – 148 с.

История...

- 2008 История и практика археологических исследований. Материалы Международной научной конференции, посвященной 150-летию со дня рождения члена-корреспондента АН СССР, профессора А.А. Спицына. – СПб.: Издательский дом С.-Петербургского государственного университета. – 400 с.

Іванівська Т.

- 1970 Чикаленко Л.Є. як археолог // Український історик. – Нью-Йорк. – Т. 1–3(25–27). – С. 132–139.

Інститут...

- 2015 Інститут археології Національної академії наук України. 1918–2014 / Гол. редактор П. П. Толочко. – К. : ВД “АДЕФ-Україна”. – 668 с.

Колеснікова В.А., Черновол І.В., Яненко А.С.

- 2012 Музей (Кабинет) Антропології та Етнології імені проф. Хв. Вовка. – К.: Стародавній світ. – 88 с.

Кухарчук Ю.В.

- 2004 Кам’яна доба України та Петро Петрович Єфименко (До 120-річчя від дня народження вченого: 21(9).11.1884 – 18.04.1969) // Кам’яна доба України. – Вип. 6. – С. 6–22.

Мильчик М.И.

- 1997 Иконография Заонежья // Рябининские чтения – 1995. – Петрозаводск: Музей-заповедник “Кижі” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kizhi.karelia.ru/library/ryabinin-1995/169.html>

Михайло Якович ...

- 2001 Михайло Якович Рудинський (1887–1958): Біобібліографічний покажчик / Укладачі Шовкопляс І.Г., Супруненко О.Б., Удовиченко О.І. – Київ-Полтава: ВЦ “Археологія”. – 32 с.

НА ІА НАНУ.

- Ф. 1. – Спр. 458. – 23 арк.
Ф. 1. – Спр. 458/1. – 22 арк.
Ф. 1. – Спр. 458/2. – 13 арк.

Павлова В.

- 2007 Сторінки життя Валерії Козловської // Археологія. – № 4. – С. 70–83.

Петегирич В.

- 1998 Археолог Левко Чикаленко (до 110-річчя з дня народження) // МДАПВ. – Вип. 7. – С. 26–28.

Петегирич В.

- 2013 Празько-львівська група українських археологів міжвоєнного періоду: Левко Чикаленко та Іван Борковський // Наукові студії. – Вип. 6. – С. 59–71.

Платонова Н.И.

- 2004 Дело С.И. Руденко: 1930–1957 // Невский археолого-историографический сборник. – СПб. – С. 126–138.

Решетов А.М.

- 1998 С.И. Руденко – антрополог, этнограф, археолог // С.И. Руденко и башкиры. – Уфа. – С. 5–25.

Старовойтенко І.

- 2009 Євген Чикаленко: людина на тлі епохи. – К.: Темпора. – С. 196–203.

Ходак І.О.

- 2010 Наукова діяльність Данила Щербаківського в контексті історії українського мистецтвознавства першої третини ХХ століття: автореф. дис. ... канд. мистецтвознав. – К. – 19 с.

Чернигів...

- 1928 Чернигів і Північне Лівобережжя. Огляди, розвідки, матеріали / під. ред. акад. Михайла Грушевського. – Харків: ДВУ. – XII. – 531 с.

Чикаленко Л.

- 1923 Нарис розвитку геометричного орнаменту палеолітичної доби // Науковий збірник Українського університету в Празі. – С. 148–200.
1925 Техника орнаментування керамічних виробів Мізинських неолітичних селищ / Др. Л. Чикаленко. – Прага: Видання Українського історично-філологічного товариства в Празі; Друк державної друкарні в Празі. – 13 с.

- 1926 Нарис розвитку неолітичної мальованої кераміки. Більче Золоте // Трипільська культура на Україні. – К.: УАН. – Т. I. – С. 123–134.

Fontes...

- 2014 Fontes archaeologici posnanienses. Annales musei archaeologici posnanienses. – Vol. 50. – Part I: Temat Specjalny: Profesor Józef Kostrzewski: człowiek i dzieło. – 210 s.

Kozłowski S.K.

- 2009 Włodzimierz Antoniewicz, profesor z Warszawy. – Warszawa. – 315 s.

Kutnar F., Marek J.

- 1997 Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví : od počátků národní kultury až do sklonku třicátých let 20. století. – Praha : Nakladatelství Lidové noviny. – 1065 s.

Anna YANENKO

“IT SEEMS TO ME I HAVE NEVER WRITTEN SUCH A LARGE LETTER NOWHERE”: THE
CORRESPONDENCE BETWEEN LEVKO CHIKALENKO AND FEDIR VOVK CABINET OF
ANTHROPOLOGY AND ETHNOLOGY

The article deals with the correspondence between Levko Chikalenko and Fedir Vovk Cabinet of Anthropology and Ethnology. The 15 letters kept in the Scientific Archive of Institute of Archaeology of NAS of Ukraine are related with professional and private researchers' life. Uppermost, the necessity of Mizyn archaeological collection ordering and monographic and interdisciplinary publication of this site are discussed. The necessity of connecting up between Ukrainian and European intellectual communities (personal and institutional communication, edition interchange, participation in conferences and other scientific events, private correspondence) are examined. Some conflicts situations among Ukrainian researchers in the 1920s, particularly misunderstanding between Levko Chikalenko, Anatol Nosiv and Mykhailo Hrushevsky, are elucidated.